

*Катерина БОНДАРЕВА,
магістр першого року навчання
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ «ХОЛОДНА ЗБРОЯ» І ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Ключові слова: холодна зброя; декриміналізація поняття «фінський ніж»; експертиза; експертні оцінки.

Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за незаконне носіння, виготовлення, ремонт і збут холодної зброї (ч. 2 ст. 263 Кримінального кодексу України (КК України)) [1].

Встановлюючи кримінальну відповідальність за ці дії, законодавець виходив із суспільної небезпеки названих діянь, пов'язаної передусім з тим, що вони певним чином створюють умови для вбивств, спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, використання при здійсненні розбоїв та інших тяжких злочинів.

Статистика свідчить, що кожен десятий з числа засуджених за хуліганство, розбійний напад, здирництво, злочини проти життя і здоров'я громадян використовував наявну зброю при скоєнні цих злочинів.

Під час застосування кримінально-правових норм ч. 2 ст. 263 КК України вирішального значення набуває визнання того або іншого предмета холодною зброєю. Про-

блема полягає в тому, що на практиці зустрічаються різноманітні предмети, питання про визнання яких холодною зброєю не знаходить однозначної відповіді. Багато працівників експертно-криміналістичних підрозділів стверджують, що в криміналістиці ще не розроблені наукові засади експертизи холодної зброї. Певні труднощі при віднесенні предметів до холодної зброї виникають у експертів, коли доводиться досліджувати наступні їх види:

а) предмети, що використовуються в різних видах фізичної (рукопашної) боротьби, призначені для поразки людини (нунчаку тощо);

б) ножі, які продаються без обмежень на ринку, в магазинах або ввезені легально з-за кордону, але за деякими параметрами можуть бути віднесені до холодної зброї;

в) предмети, які копіюють холодну зброю заводського виробництва, що виготовляється легально.

Яскравою ілюстрацією може слугувати приклад з використанням поняття «фінський ніж». У процесі дослідження було виявлено, що національний фінський ніж використовувався населенням Фінляндського Князівства в мисливському і риболовецькому промислах, як господарсько-побутовий предмет (оригінальна назва – пуукко). Загалом довжина фінського ножа, як правило, не перевищувала ширину двох долонь власника, відношення довжини широкого клинка до довжини бочкоподібної або еліптичної в перетині рукояті варіювалося від 0,5 до 1,5. Якщо і є в цьому ножі щось не зовсім звичайне, то це форма клинка за товщиною. Для пуукко використовується досить товста смужка сталі. У рукояті її товщина може сягати навіть понад 5 мм. Але потім клинок поступово стоншується і, маючи з боку обушка клиноподібну форму, переходить у вістря. Передній упор, це важливо, відсутній. Задній упор або також відсутній, або робиться у вигляді виступу рукояті, відхиленого вниз, або глибокого паза у задній частині рукояті.

До 1917 року північно-західна частина Росії, що була населена російськими і угро-фінськими народностями й мала тісні контакти з фінською автономією, активно використовувала фінські ножі. Проте вони відомі не тільки як багатофункціональний інструмент, а ще й як засіб для «з'ясування стосунків» між собою маргіналів у Петербурзі. Мабуть, хулігани були людьми досить розумними і віддавали перевагу «ножам господарсько-побутового призначення», а не кримінальним кинджалам. Після революції досить успішне впровадження Декрета Ради народних комісарів «Про здачу зброї» від 10 грудня 1918 року призвело до майже повсюдного роззброєння населення. Це і визначило спадкоємність традиції озброюватися «фінськими ножами» в маргінальному середовищі. На початку 30-х років минулого століття у засобах масової інформації розпочалася активна кампанія, спрямована на посилення кримінальної політики щодо обігу холодної зброї. Після появи циклу статей, на зразок публікацій 1932–1933 років про вбивство братів Морозових господарським ножом, названим у пресі фінським, навіть для нетямущих стало зрозуміло, що фінка – варварська зброя класово відчужених

елементів для розправи з дітьми і партійними активістами. Таким чином, у 1935 році зміст ст. 182 КК України було розширено: «Заборонити виготовлення, зберігання, збут та носіння кинджалів, фінських ножів і тому подібної холодної зброї без дозволу НКВД в установленому порядку». Під дозволом НКВД розуміється НР-40, тобто «ніж розвідника», а саме – ніж армійський зразка 1940 року – статутний ніж, прийнятий на озброєння у період між радянсько-фінською і Великою Вітчизняною війнами. Хоча традиційний розмір клинка оригінального фінського ножа набагато менший, ніж у радянського ножа, НР-40 також має 152-міліметровий клинок з вуглецевої сталі завширшки 22 мм. Форма клинка – clip-point, або зі «щучкою» (скосом обуха). Гарда розвинута, S-подібна. Рукоять дерев'яна, монтаж всадний наскрізний. Саме форма НР-40 послугувала прототипом для кримінальної «фінки», яка у свою чергу вельми віддалено нагадувала пуукко, але за усталеною традицією «фінками» іменувалося все з прямим клинком та односторонньою або полуторною заточкою, скосом обуха й обов'язково глибокими поділами, в просторіччі відомими як «кровостоки». Тогочасні фінки мали масивні наверхшя, черевця, які випинаються, колідки рукояті, передні бойові упори і навіть розвинуті обмежувачі. Ця невідповідність ставила в безвихідь навіть вітчизняних криміналістів 70-х років, які вказували: «Ножі, що набули популярності у нашій країні чомусь під назвою «фінські», зазвичай забезпечуються різномасивними рукоятками і нерідко обмежувачами. Спільним у них є тільки те, що всі вони за формою, співвідношенням розмірів частин і витонченістю обробки більшою чи меншою мірою відрізняються від справжнього фінського ножа».

Згідно з сучасною методикою, яка застосовується Міністерством внутрішніх справ України (МВС України), і тими критеріями, які вона містить, далеко не всі ножі, у тому числі і ті, які можуть підпадати під поняття «фінка», є холодною зброєю. Останнє залежатиме від таких критеріїв, як призначення предмета і його конструктивні особливості. Як правило, фінські ножі не мають обмежувачів і не пристосовані для нанесення умисних ушкоджень людині, оскільки їх

функціонально використовують зазвичай в країнах Скандинавії під час полювання і господарювання, тобто вони мають господарсько-побутове призначення.

У Російській Федерації за рекомендацією експертів у 1996 році фінський ніж було вилучено з переліку завідомо заборонених видів холодної зброї ухвалою № 5 Пленуму Верховного Суду РФ, і того ж року – з відповідної статті Кримінального кодексу РФ.

На жаль, в Україні досі ніхто, ймовірно, не схотів заглиблюватися в експертно-криміналістичні нетрі, тому ст. 222 КК СРСР, в якій фінський ніж було заборонено для придбання, носіння, використання, без змін було перенесено до нового Кримінального кодексу України.

По суті ж, більшість типових ножів, виготовлених у Фінляндії або інших країнах і конструктивно схожих на фінські, що їх формально можливо віднести до холодної зброї, насправді такою не є. І якщо у громадян все ж таки вилучають подібні ножі, то відбувається це дедалі рідше, оскільки за своїми характеристиками вони не належать до холодної зброї.

Кримінальний кодекс України не містить визначення поняття «холодна зброя». Воно наявне в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року № 3 [2, 249]. Згідно із цим визначенням до холодної зброї належать предмети, що відповідають стандартним зразкам або типам зброї, які історично склалися, або інші предмети, що мають колючий, ріжучий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаку, кастет тощо), конструктивно призначені для поразки живої цілі за допомогою мускульної сили людини або дії механічного пристрою. Також у п. 8.11 Наказу № 622 МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими або аналогічними за своїми властивостями металъ-

ними снарядами несмертельної дії, і вказаних патронів, а також боеприпасів до зброї і вибухових матеріалів» [3], зазначено, що до холодної зброї належать пристрої і предмети, конструктивно призначені для поразки живої або іншої цілі за допомогою мускульної сили людини або механічного пристосування (може бути холодним ручним і холодним металевим). Не зовсім вдалим є визначення холодної зброї, що міститься в «Методиці криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів»: «Холодна зброя – це предмети і пристрої, конструктивно призначені і за своїми властивостями придатні для неодноразового нанесення тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень (надалі – ураження цілі), дія яких заснована на використанні мускульної сили людини» [4].

У кримінально-правовій і криміналістичній літературі наведено безліч визначень холодної зброї, проте жодне з них не може бути визнане вичерпним. Так, Л.Д. Гаухман під холодною зброєю розуміє «предмети, які мають, як кинджали і фінські ножі, колючі, ріжучі і колючо-ріжучі властивості (багнет, шабля, ножі типу кинджалів і фінок тощо), а також такі, що мають ударні властивості, і призначені або пристосовані виключно для поразки живої цілі, спричинення смерті або тілесних ушкоджень (наприклад, кастети)» [5, 159]. В.Д. Малков пише, що «холодною зброєю визнаються предмети, призначені для ураження живої цілі за допомогою мускульної сили і що не мають іншого, господарського, призначення» [6].

Подібні визначення даються й іншими авторами. Про них слід сказати, що вони все ж таки недостатньо чітко і повно відображають характерні ознаки холодної зброї. Зокрема, колючі, ріжучі або колючо-ріжучі властивості мають і кухонні ножі, що не належать до холодної зброї, а ударні властивості притаманні не тільки для кастетів, а й для молотків і сокир.

Найбільш вдале визначення холодної зброї наведено А.С. Подшибякіним. Відповідно до закону та правозастосовної практики воно має такий зміст: «Холодною зброєю є спеціально виготовлені або пристосовані для поразки живої чи іншої цілі або нанесен-

ня серйозних тілесних ушкоджень предмети і пристрої, що відповідають за конструкцією і способом дії, обумовленим конструкцією, стандартним зразкам або історично виробленим типам та діють (безпосередньо або опосередковано) за допомогою мускульної сили людини» [7]. Слід звернути увагу на те, що запропоноване визначення холодної зброї дає підстави відмежувати її від конструктивно схожих з нею предметів господарсько-побутового призначення. Крім того, воно містить вказівку на такі основні ознаки, що відрізняють один предмет від іншого, як конструкція і спосіб дії.

Автор, кажучи про спосіб дії, обумовлений конструкцією, має на увазі, що предмет може мати форму певного типу холодної зброї, наприклад кинджала, але, не будучи заточений, він може бути використаний для нанесення ушкоджень не як холодна зброя, а тільки як металева палиця, хоча «конструктивно» повинен різати і колоти. Такий предмет є лише заготовкою.

Важливо враховувати, що все наведене вище належить до родового визначення холодної зброї. Також існує ще визначення видів і різновидів холодної зброї.

А.І. Устінюк з цього приводу справедливо зазначає: «У природі не існує жодної абстрактної холодної зброї, а є тільки конкретні її різновиди: багнет-гвинтівка «Маузер 98», кубачинський кинджал, фінський ніж і т. ін. Кожен із цих предметів характеризується певними особливостями конструкції, притаманними лише йому одному» [8, 100].

У практичній діяльності неминуче виникає потреба разом із родовим визначенням холодної зброї бути обізнаним з ознаками її різновидів.

На думку криміналістів, родовим визначенням слід керуватися у випадках, коли з'являється новий, раніше невідомий зразок, опису якого не було в Експертному криміналістичному центрі МВС України.

Прикладом може слугувати поява останніми роками нових зразків зброї (зокрема, ножа з клинком, що вилітає на відстань декількох десятків метрів). У цих випадках для введення правової заборони, що виключає використання такого роду зброї в протиправних цілях, важливе значення мають опис і характеристика цього нового, раніше

невідомого, зразка. В окремих регіонах країни неодноразово були виявлені випадки появи подібних, раніше неведомих, іноземних зразків зброї, виготовлених промисловим або кустарним способами.

Питання про належність предмета до холодної зброї вирішується слідчим, експертом-криміналістом і судом. Необхідність криміналістичної експертизи встановлюється, виходячи з того, наскільки в даному предметі виражені ознаки холодної зброї. Іноді про це можна судити за заводським маркуванням, що позначає номер для реєстрації, або за очевидністю його ознак і властивостей, зокрема щодо призначення для ураження людини. Отже, криміналістичну експертизу потрібно призначати лише тоді, коли слідчий або суд вважає, що властивості даного предмета потребують техніко-криміналістичного аналізу з використанням спеціальних знань.

Якщо криміналістична експертиза не потрібна, зважаючи на очевидність властивостей предмета, то відповідні обставини суд або слідчий визначає самостійно і фіксує в процесуальному документі.

У практичній діяльності найбільше помилок виникає під час аналізу суб'єктивної сторони придбання, збуту, носіння і виготовлення холодної зброї. Кримінальний закон передбачає прямий умисел при здійсненні цих діянь. Зміст умислу повинен охоплювати знання того, що предмет є холодною зброєю, а здійснювані дії – суспільно небезпечними. Також буває складно давати правову оцінку діям особи, коли вона носить або збуває предмет, не знаючи про його приналежність до холодної зброї, або виготовила знаряддя для виконання інших дій, не пов'язаних з ураженням людини [9].

Зрозуміло, в подібних випадках довести наявність умислу деколи буває непросто, але притягати до кримінальної відповідальності лише за фактом виявлення в особи холодної зброї неприпустимо.

Нерідко факти придбання, носіння, збуту і виготовлення холодної зброї виявляються у зв'язку зі скоєнням інших злочинів. Це викликає питання про кваліфікацію за сукупністю.

З огляду на викладене вище постає запитання: чи необхідно в нашій країні вводити таке поняття, як «холодна зброя»? Адже

в кримінальному законодавстві деяких країн, наприклад, існують статті, згідно з якими використання будь-яких предметів, що за їх допомогою здійснено вбивство, завідомо є обтяжуючими провину обставинами. Інакше кажучи, законодавці цих країн не надають значення, яким видом зброї – холодною чи предметом господарського призначення – здійснено вбивство: чи це кухонний ніж, чи

бойовий, наслідок один – смерть людини. І якщо вже вводити це поняття, то було б доцільно через відсутність відповідного закону про зброю ввести до ч. 2 ст. 263 КК України визначення поняття «холодна зброя», а не включати у вказану статтю далеко не повний перелік предметів, які до того ж за своїми характеристиками і призначенням не можуть належати до зброї.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України [текст]: офіц. текст: станом на 5 квітня 2001 року № 2341-III. – К.: Атіка, 2006. – 168 с.
2. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 3. – К.: Скіф, 2006. – 492 с.
3. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України № 622 від 21 серпня 1998 року (п. 8.11) // Офіційний вісник України. – 2008. – 8 серпня. – № 65.
4. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів: затверджена рішенням розширеного засідання секції Науково-консультаційної та методичної ради при Міністерстві юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи 15 січня 1999 року, зі змінами та доповненнями відповідно до вказівки МВС України від 21 серпня 1099 року № 19/3302 (п.1.1 Додатку № 4).
5. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами / Гаухман Л.Д. – М.: Юридическая литература, 1969. – 51 с.
6. Малков В.Д. Незаконное ношение, хранение, изготовление или сбыт оружия или взрывчатых веществ / В.Д. Малков // Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. – М., 1970. – С. 175.
7. Подшибякин А.С. О некоторых проблемах, связанных с понятием «холодное оружие» / Подшибякин А.С. // Проблемы борьбы с незаконным оборотом оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и их использованием в преступных целях: м-лы науч.-практ. конференции. – М.: Тула: ЮИ МВД России, 2000. – С. 224.
8. Устинов А.И. Криминалистическое исследование холодного оружия. Проблемы судебной экспертизы / Устинов А.И. – М., 1961. – Сб. 3. – 1001 с.
9. Караханов А.Н. Уголовная ответственность за незаконные действия с холодным оружием / Караханов А.Н. // Российский следователь. – 2002. – № 10. – С. 23.

Катерина БОНДАРЕВА

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ «ХОЛОДНА ЗБРОЯ»
І ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

Резюме

Розглядаються теоретичні питання щодо визначення поняття «холодна зброя», досліджується історичне походження і застосування в обігу фінського ножа, наводяться характерні ознаки холодної зброї, а також конструктивні особливості фінського ножа.

Екатерина БОНДАРЕВА

**ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ПОНЯТИЯ «ХОЛОДНОЕ ОРУЖИЕ»
И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЕГО В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ**

Резюме

Рассматриваются теоретические вопросы, касающиеся определения понятия «холодное оружие», исследуется историческое происхождение и применение в обороте финского ножа, приводятся характерные признаки холодного оружия, а также конструктивные особенности финского ножа.

Katerina BONDAREVA

**PROBLEM ISSUES OF THE CONCEPT «COLD STEEL»
AND ITS APPLICATION TO THE CRIMINAL LEGISLATION**

Summary

The theoretical issues dealing with the concept «cold steel» are considered in the article. The historical origin and application in the use of Finnish knife is studied. Characteristic features of cold steel and also design features of Finnish knife are described.